

Patryk BUKOWSKI

Uniwersytet Warszawski

OBWÓD KALININGRADZKI W POLITYCE FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Abstrakt:

Celem artykułu jest wskazanie geopolitycznych czynników wpływających na politykę wewnętrzną i zagraniczną Federacji Rosyjskiej odnoszącą się do Obwodu Kaliningradzkiego. Jego kolejne części poświęcone są następującym zagadnieniom: 1) specyfice położenia geograficznego; 2) stosunkowi władz Federacji Rosyjskiej wobec Obwodu Kaliningradzkiego oraz relacji pomiędzy organami władzy obu podmiotów; 3) analizie stosunków Federacji Rosyjskiej i Obwodu Kaliningradzkiego w wymiarze geoeconomicznym; 4) możliwości wystąpienia tendencji separatystycznych na terytorium Obwodu Kaliningradzkiego; 5) funkcji militarnej Obwodu; 6) roli Obwodu Kaliningradzkiego jako instrumentu nacisku i blokowania inicjatyw międzynarodowych przez Federację Rosyjską, i 7) uwarunkowaniom uczestnictwa Obwodu Kaliningradzkiego w programach pomocowych i inicjatywach integracyjnych w regionie Morza Bałtyckiego.

Słowa kluczowe: geopolityka, Obwód Kaliningradzki, Federacja Rosyjska, polityka wewnętrzna.

Wstęp

Od rozpadu Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, Obwód Kaliningradzki, stanowiący jednostkę administracyjną w składzie Federacji Rosyjskiej, a obejmujący terytorium okręgu królewieckiego (północna część dawnych Prus Wschodnich), wzbudza duże zainteresowanie na arenie międzynarodowej, zarówno w wymiarze bieżącej polityki, jak i uwarunkowań historycznych związanych z dziedzictwem poradzieckim, a zwłaszcza militarnym. Ostatnie dekady to okres, w którym zainteresowanie tym obszarem wśród badaczy i opinii publicznej wzrosło jeszcze bardziej m.in. z powodu funkcji, którą nadbałtyckiej enklawie przypisano na Kremlu. Funkcje te wynikają bezpośrednio z położenia geograficznego Obwodu, z koncepcji polityki wewnętrznej przyjętej przez władze Federacji, stosunków geoeconomicznych, jak i potencjalnego wystąpienia tendencji odśrodkowych. Ponadto, z punktu

widzenia polityki zagranicznej Rosji istotne jest też uwzględnienie wzrostu militarnego znaczenia Obwodu, możliwości jego wykorzystania przez Moskwę jako instrumentu nacisku w relacjach międzynarodowych, a z drugiej strony – uczestnictwa Obwodu Kaliningradzkiego w inicjatywach integracyjnych i pomocowych państw nadbałtyckich.

Położenie Obwodu Kaliningradzkiego

Obwód Kaliningradzki to część obszaru Federacji Rosyjskiej, położona na południowo-wschodnim wybrzeżu Morza Bałtyckiego, wciśnięta między terytoria Polski i Litwy. Jest to więc enklawa, czyli terytorium umiejscowione wewnątrz innego państwa lub innych państw, ale nie podlegające ich jurysdykcji. Obwód Kaliningradzki można określić również mianem pólenklawy, czyli terminem, którym w praktyce stosunków międzynarodowych oraz w nauce prawa międzynarodowego publicznego określa się enklawę posiadającą granicę morską. Obszar enklawy jest jednoznacznie wydzielony i stanowi suwerenną jednostkę administracyjną, będącą integralną częścią innego państwa, którym w przypadku Obwodu Kaliningradzkiego jest Federacja Rosyjska. Na terytorium enklawy obowiązuje prawo państwa do którego należy, dlatego w Obwodzie obowiązuje rosyjska jurysdykcja. W przypadku enklawy można mówić o swoistym oderwaniu jej obszaru od własnego państwa narodowego oraz umiejscowieniu w otoczeniu obcego terytorium, ponieważ nie wykazuje ona ciągłości terytorialnej z pozostałą jego częścią. To oderwanie z jednej strony powoduje pewne utrudnienia w administracji i funkcjonowaniu Obwodu w ramach Federacji, ale z drugiej strony, jest wielkim atutem geostrategicznym. Dzięki posiadaniu Obwodu Kaliningradzkiego Rosja ma dostęp do niezamarzającej części Morza Bałtyckiego, a nade wszystko może wywierać wpływ na sąsiadujące państwa należące do innego bloku polityczno-militarnego (Fedorov, Korneevets, 2009; Palmowski, Vaitekūnas 2009).

Jako najdalej na zachód wysunięte terytorium Federacji Rosyjskiej, Obwód Kaliningradzki znajdował się w ostatnich dekadach w samym centrum przemian politycznych, mianowicie procesów integracyjnych państw wchodzących przed 1991 r. w skład ZSRR i tzw. bloku wschodniego, z europejskimi i euroatlantyckimi organizacjami, przede wszystkim z Unią Europejską oraz Organizacją Traktatu Północnoatlantyckiego (ang. *North Atlantic Treaty Organization*, NATO). W konsekwencji, procesy integracyjne doprowadziły do sytuacji, w której rosyjska enklawa stała się swego rodzaju eksklawą UE oraz NATO, a jej granice zostały otoczone strukturami odmiennych organizmów politycznych, gospodarczych oraz militarnych. Sytuacja ta miała i do tej pory ma ogromny wpływ na wielopłaszczyznowe stosunki między Rosją, a Unią Europejską oraz NATO (Rogoża 2014, s. 16; Pelczyńska-Nałęcz, 2010, s. 14).

Władze federalne a Obwód Kaliningradzki

Politykę Federacji Rosyjskiej w XXI w. zdominował W. Putin, który objął wiodący w rosyjskim systemie politycznym urząd Prezydenta w marcu 2000 r. i sprawuje go do dziś, wyłączony okres od maja 2008 r. do maja 2012 r.¹ (Jagusiak 2011, s. 132-133; Gardocki, 2009). W. Putin zapoczątkował szereg reform w rosyjskiej polityce wewnętrznej, których celem było powstrzymanie – zapoczątkowanej w okresie rządów poprzednika W. Putina, B. Jelcyna – decentralizacji władzy, podjętej po rozpadzie ZSRR. Przeprowadzana w niewłaściwy, pośpieszny sposób decentralizacja, przy słabości zmagającego się z chorobą alkoholową B. Jelcyna, doprowadziła do istotnego osłabienia władz centralnych, a przez to także kryzysu politycznego powodującego chaos w państwie (Potulski, 2012b, s. 314). W. Putin rozpoczął ponowną centralizację władzy oraz przywracanie jej dawnego autorytetu. Zdobytą po rozpadzie ZSRR pozycję i niezależność utracili oligarchowie. Zmalało także znaczenie regionalnych elit z poszczególnych podmiotów tworzących Federację, w tym również z Kaliningradu. Państwo zaczęło odgrywać znacznie większą rolę polityczną, społeczną i gospodarczą. W grudniu 2001 r. do życia powołana została Jedna Rosja, partia skupiająca elity polityczne związane z obozem W. Putina (Potulski, 2012a, s. 288). Umocnienie centralnego ośrodka władzy było niezbędne z powodu niepowodzeń procesów transformacji ustrojowej po rozpadzie ZSRR. Centralizacja władzy w rękach prezydenta spotkała się wówczas z pozytywnym odbiorem społeczeństwa, ponieważ zapewniała szansę na stabilizację, a obywatele byli już zmęczeni panującym kryzysem politycznym i związaną z nim niepewnością². Oprócz wzmocnienia władzy centralnej w rękach prezydenta, W. Putin skupił się także na uporządkowaniu relacji pomiędzy centrum państwa i jego peryferiami oraz na wstrzymaniu postępującej autonomizacji władz regionalnych poszczególnych podmiotów Federacji, co dotyczyło również Obwodu Kaliningradzkiego (Potulski 2012b, s. 344-345). Celem realizacji tego typu założeń dokonano podziału administracyjnego państwa na siedem okręgów federalnych (obecnie jest ich osiem), w których

¹ Prezydentem był wówczas D. Miedwiediew, co wynikało z postanowień *Konstytucji Federacji Rosyjskiej*. Zgodnie z art. 81, ust. 3 rosyjskiej ustawy zasadniczej W. Putin nie mógł sprawować tego urzędu przez trzecią z rzędu kadencję. Pomimo sprawowania w tamtym czasie funkcji prezydenta przez D. Miedwiediewa, realną władzę w trakcie trwania jego kadencji dalej sprawował W. Putin, pełniący wówczas funkcję premiera tego państwa. Obydwoju stworzyli tandemowy system sprawowania władzy (Arutunyan, 2013, s. 12, 20, 39; Rogoża, 2011, s. 5-7).

² W. Putin w wyborach prezydenckich w 2000 r. używał hasła „dyktatura prawa”. Jego rządy miały przynieść Rosji porządek, ograniczenie samowoli biurokracji, mafijnego biznesu i oligarchów. Odwołanie się do tych zagadnień związane było z występującą wśród Rosjan potrzebą silnego państwa, którego poczucie utracili podczas rządów B. Jelcyna (Nadskakuła, 2012, s. 308).

zasiegu znalazło się od kilku do kilkunastu podmiotów wchodzących w skład Federacji. Za funkcjonowanie federalnych okręgów odpowiedzialni są pełnomocni przedstawiciele Prezydenta, realizujący postanowienia centralnych władz. Aby zmniejszyć rolę regionalnych elit w wewnętrznej polityce rosyjskiej, przeprowadzona została reorganizacja Rady Federacji, czyli wyższej izby parlamentu, która była połączona ze zmianą metody powoływania jej składu. Reforma zakładała, że zasiadać w niej będą jedynie przedstawiciele regionalnych władz wykonawczych i ustawodawczych. Swoje miejsce w Radzie Federacji stracili wówczas gubernatorowie, przez co utracili również dostęp do stanowienia prawa oraz korzyści wynikających z posiadania immunitetu. Władze federalne nie omieszkaly także wprowadzić przy okazji tej reformy mechanizmów prawnych, które pozwoliły im na ingerencje polityczne w regionach (Wierzbicki, 2011, s. 205-208).

Dalsze reformy centralizacyjne miały miejsce w trakcie drugiej kadencji rządów W. Putina. Dokonano wówczas zmian w systemie, przy użyciu którego powoływani byli szefowie jednostek administracyjnych Federacji – zniesiono ich bezpośrednie wybory. Wprowadzony został wówczas jednolity mechanizm mianowania na to stanowisko, którego dokonywać miały lokalne parlamenty na wniosek Prezydenta (obecnie jednak ponownie wybory gubernatorów odbywają się poprzez powszechne, bezpośrednie głosowanie). Ujednolicono także regionalną strukturę władzy zgodnie z tą na szczeblu centralnym, ponieważ spójność systemu władzy państwowej uznano za istotną kwestię dla funkcjonowania państwa. Proces centralizacji został przeprowadzony zgodnie z zamysłem Kremla, a relacje na linii centrum-peryferie zostały ukształtowane w sposób dający władzom centralnym wystarczający poziom kontroli nad podmiotami wchodzącymi w skład Federacji oraz funkcjonującymi na ich obszarze lokalnymi władzami (Potulski, 2012b, s. 347-348).

Choć wszystkie reformy W. Putina mające na celu centralizację władzy miały wpływ na kształt relacji między Kremlm a Kaliningradem, najważniejsza z nich okazała się *Federalna ustawa „O partiach politycznych”* (ros. *Федеральный закон „О политических партиях”*) uchwalona w lipcu 2001 r., ponieważ w znaczący sposób wpłynęła na wygląd obecnego systemu politycznego Rosji. Zgodnie z postanowieniami tej ustawy podniesiona została wymagana minimalna liczba członków partii politycznych – początkowo do 10 tys., a następnie do 50 tys. – celem utrudnienia ich rejestracji (choć w kolejnych latach liczba ta została zmniejszona – od stycznia 2010 r. do 45 tys., a od stycznia 2012 r. do 40 tys.). Oprócz tego, zarejestrowane mogły zostać jedynie te partie, które posiadały regionalne struktury w ponad połowie podmiotów wchodzących w skład Federacji. Ograniczenia te zostały wprowadzone aby znacząco zmniejszyć konkurencję polityczną w kampaniach wyborczych oraz ograniczyć ją jedynie do ogólnorosyjskich partii politycznych. Głównym celem była natomiast likwidacja partii regionalnych. Omawiane przepisy były wielokrotnie zaskarżane jako

niezgodne z *Konstytucją*, jednakże Sąd Konstytucyjny Federacji Rosyjskiej za każdym razem orzekał, że postanowienia *Ustawy* nie kolidują z zapisami rosyjskiej ustawy zasadniczej. Konsekwencje przyjęcia *Ustawy* uderzyły zatem również w Bałtycką Partię Republikańską, która funkcjonowała wówczas na terytorium Obwodu jako partia regionalna (Czajowski 2012, s. 313). W związku z tym, w ostatnich latach na terytorium Obwodu działają przede wszystkim regionalne struktury federalnych partii politycznych. Za wyjątkiem Jednej Rosji są to Liberalno-Demokratyczna Partia Rosji, Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej oraz Sprawiedliwa Rosja, które można uznać za koncesjonowaną opozycję. Oprócz głównych partii, swoje struktury w Obwodzie posiadają także mniejsze stronnictwa, takie jak *Jabłoko* oraz Patrioci Rosji. Jak można się domyślić, decydującą pozycję w Dumie Obwodu Kaliningradzkiego posiada partia W. Putina, jednak zauważalne jest większe polityczne zróżnicowanie niż ma to miejsce w innych podmiotach wchodzących w skład Federacji, co tłumaczy się wyjątkowym położeniem geopolitycznym Obwodu Kaliningradzkiego (Rogoża, Wierzbowska-Miazga, Wiśniewska 2012, s. 14).

W sytuacji daleko idącego podporządkowania władz obwodów rządowi federalnemu, wszyscy gubernatorzy piastujący ten urząd w Kaliningradzie w ostatnich dwóch dekadach, byli popierani przez obóz władzy W. Putina lub do niego należeli, właściwie wypełniając wolę Kremla (Chelminiak 2010, s. 73-75). Wszystko wskazuje na dalsze ograniczanie uprawnień enklawy w przyszłości i jej jeszcze większe uzależnienie od polityki Moskwy.

Relacje geoeconomiczne

Jak podkreśla T. Łoś-Nowak (2009, s. 131), politykę W. Putina cechuje realizm i pragmatyzm. Pragmatyzm ten w XXI w. objawił się również w polityce wewnętrznej Federacji wobec Obwodu Kaliningradzkiego, co w konsekwencji przyczyniło się do skupienia większej uwagi Kremla na występujących na terenie enklawy problemach natury społecznej i gospodarczej. Bardziej uważne podejście do tych zagadnień zaowocowało podjęciem odpowiednich działań celem poprawy sytuacji gospodarczej Obwodu, która – jak wskazywały na to ówczesne wskaźniki ekonomiczne – była na początku XXI w. gorsza od sytuacji panującej zarówno w sąsiadujących z enklawą państwach, jak i od ogólnej sytuacji gospodarczej w Rosji (Chelminiak, op.cit., s. 72; Kotowicz 2012, s. 234).

Do najistotniejszych działań mających poprawić sytuację gospodarczą Obwodu należy plan z roku 2001 autorstwa G. Grefa, ówczesnego ministra handlu i rozwoju gospodarczego Federacji Rosyjskiej oraz W. Jegorowa, pełniącego wówczas funkcję gubernatora Obwodu Kaliningradzkiego. Jako narzędzie służące do poprawy sytuacji gospodarczej zasugerowali oni wykorzystanie czynników, które stanowią atuty rosyjskiej enklawy. Zaliczono do nich przede wszystkim najbogatsze na świecie złoża bursztynu (Wojcieszak 2010, s. 17), a także złoża węgla brunatnego i ropy naftowej. Pozytywnie

oceniona została także wystarczająco rozwinięta infrastruktura transportowa, szczególnie korzystna w obliczu bliskiego położenia rynków Europy oraz transeuropejskich korytarzy transportowych, tj. Via Baltica i Via Hanzeatica³. Szansą w oczach autorów były także warunki klimatyczne panujące w Obwodzie, ponieważ sprzyjają one rozwojowi rolnictwa i turystyki. Warunki klimatyczne miały także wpływ na ostatni z istotnych czynników poprawy sytuacji gospodarczej enklawy wskazanych w planie G. Grefa i W. Jegorowa, a mianowicie występowaniu tam jedynych niezamarzających portów jakie Rosja posiada nad Morzem Bałtyckim. Oprócz poprawy sytuacji gospodarczej, kolejnym celem zaproponowanych reform było przekształcenie gospodarki Obwodu ze zorientowanej importowo na produkcyjno-eksportową. Do osiągnięcia tego zamierzenia przyczynić się miały uproszczone procedury certyfikacji projektów i segmentacji przedsiębiorstw, ograniczone kontrole państwowe w firmach, system ulg podatkowych dla przedsiębiorstw zajmujących się rybołówstwem oraz wstrzymanie wydobywania bursztynu na okres od dwóch do trzech lat, które miało zniwelować efekt nasycenia światowego rynku tym surowcem, obniżający jego cenę. Należy jednak podkreślić, iż plan G. Grefa i W. Jegorowa, nawet jeżeli był słuszny, pozbawiony był określenia źródeł finansowania (Chelminiak 2009, s. 117-118; Palmowski 2013, s. 223).

Plan G. Grefa i W. Jegorowa został zaakceptowany przez rząd FR w październiku 2001 r. w formie *Federalnego Programu Rozwoju Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej do 2010 r.* Za jego podstawowe założenie uznać należy likwidację wyraźnych różnic, jakie występowały między tempem rozwoju gospodarczego Obwodu oraz państw z nim sąsiadujących. Do głównych postanowień mających na celu realizację tego założenia zaliczyć należy rozbudowę infrastruktury transportowej polegającą na modernizacji starych i budowie nowych połączeń drogowych i portów morskich, budowę elektrociepłowni oraz wstrzymanie wydobywania bursztynu na dwa lata. Warto również wspomnieć za T. Palmowskim, iż już wówczas w programie znalazło się miejsce na odniesienie się do kwestii wiz, ponieważ postulowano w nim zawarcie specjalnego porozumienia między Federacją Rosyjską i Unią Europejską, którego celem było wprowadzenie uproszczonej procedury wydawania dokumentów wjazdowych na teren Obwodu dla obywateli państw strefy Schengen, oraz wjazdowych dla obywateli Federacji. Autor ten zauważył jednak, że cały program był mało realnym przedsięwzięciem, ponieważ ponownie nie stały za nim odpowiednie środki finansowe, a władze, zarówno lokalne jak i federalne, nie wykazywały odpowiedniej determinacji w celu jego pełnego zrealizowania (Palmowski 2013, s. 223, 266).

Pod koniec grudnia 2005 r. władze FR uregulowały funkcjonowanie Specjalnej Strefy Ekonomicznej (SSR) w OK, nadając jej tym samym nowy

³ Droga łącząca miasta południowego wybrzeża Bałtyku od Lubeki do Rygi (przyp. red.).

porządek prawny związany z powołaniem i funkcjonowaniem SSE, w którym uwzględniono geopolityczne położenie OK. Celem podjętych działań było przyspieszenie społecznego i gospodarczego rozwoju OK. Nowe uregulowania weszły w życie w kwietniu 2006 r. i zostały przyjęte na 25 lat, przedłużając jednocześnie o 10 lat prawa nabyte z tytułu uprzednio obowiązujących postanowień. Niemniej, uregulowania te spotkały się z krytyką, ponieważ zauważono, że miejsce ma m.in. powielanie niektórych błędów z rozwiązań je poprzedzających, natomiast oferowane przywileje dotyczyły jedynie dużych podmiotów. Należy także podkreślić, że organ zarządzający SSE funkcjonował co prawda w ramach administracji Obwodu, jednakże jego powoływanie uzgadniane było z władzami Federacji (Chelminiak, 2010, s. 73; 2009, s. 119-120; Fedorov, V. Korneevets, Y. Zverev, 2011, s. 42-43; Musiałowicz, 2006, s. 84-86; Palmowski, 2013, s. 224; Rogoża 2014, s. 16).

Kolejnym używanym przez władze federalne instrumentem wspierającym rozwój gospodarczy Obwodu, a tym samym zacieśniającym relacje w wymiarze geoeconomicznym, są inwestycje infrastrukturalne, których finansowanie pochodzi z budżetu federalnego. W ich ramach, a także przy znaczącym udziale finansowym Gazpromu w 2010 roku zakończono budowę elektrociepłowni TEC-2 w Kaliningradzie, która nie tylko zlikwidowała problem deficytu energii w Obwodzie, ale umożliwia jej eksport. Dążenie do zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego Kaliningradu miało także wymiar międzynarodowy, ponieważ zbudowano gazociąg Szaki-Kaliningrad, który jest uzupełnieniem dla drugiej nitki magistrali gazowej Mińsk-Wilno-Kowno-Kaliningrad, a wspomniana elektrociepłownia jest głównym odbiorcą transportowanego nim gazu. Ponieważ Litwa płaci Rosji za gaz z tego samego rurociągu cenę kilkanaście razy wyższą niż Kaliningrad, możliwe jest uzależnienie energetyczne tego kraju od Rosji (Żurawski vel Grajewski, 2011, s. 27). Zmodernizowano i rozbudowano infrastrukturę drogową, a także dokonano modernizacji i rozbudowy portu lotniczego Kaliningrad-Chrabrowo. Rozpoczęto również projekt połączenia Kaliningradu trasą szybkiego ruchu z leżącymi nad Morzem Bałtyckim kurortami. Porty Obwodu otrzymują wsparcie mające na celu zwiększenie ich wykorzystania tak, aby mogły konkurować z portami państw nadbałtyckich, a w szczególności z litewskim portem w Kłajpedzie. Zaowocowało to m.in. zmodernizowaniem podejścia do portu w Bałtyjsku, a także wybudowaniem na jego terenie kompleksu promowo-kolejowego. Kaliningrad był jednym z miast FR, w których rozegrane zostały mecze Mistrzostw Świata w Piłce Nożnej Rosja 2018. Na potrzeby turnieju wybudowano tam stadion mogący pomieścić ponad 35 tys. osób.

Na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. na terytorium OK rozpoczęła się budowa Bałtyckiej Elektrowni Jądrowej, zlokalizowanej k. miasta Nieman, w której pracować miały dwa reaktory o łącznej mocy bliskiej 2400 megawatów. Budowa elektrowni atomowej wpisuje się w rosyjską strategię

utrzymywania dominującej pozycji w środkowoeuropejskim sektorze nuklearnym, a także ekspansji na rynku dostaw energii elektrycznej. Większościowym udziałowcem projektu było państwowe przedsiębiorstwo Rosatom. Podkreślić należy, iż energia tam produkowana miała zostać przeznaczona głównie na eksport, ponieważ energetyczne potrzeby Obwodu zaspokajane są przez istniejące już na jego terytorium elektrownie. Obecnie jednak powstanie elektrowni nie jest pewne. W połowie 2013 r. podjęto decyzję o zamrożeniu jej budowy. Przyczyniły się do tego najprawdopodobniej niepowodzenia w pozyskiwaniu współfinansowania poza granicami Rosji oraz w zawieraniu kontraktów na dostawy energii elektrycznej pochodzącej z planowanej elektrowni z zagranicznymi odbiorcami.

W planach znajdowała się także budowa rafinerii ropy naftowej, jednak na przeszkodzie stanęły problemy natury ekonomicznej, ponieważ koncern Lukoil – który miałby być za tę inwestycję odpowiedzialny – uznał ją za mało opłacalną z powodu wysokiej kosztochłonności. Niemniej, jak zauważyły J. Rogoża, A. Wierzbowska-Miazga i I. Wiśniewska (2012), federalne projekty realizowane w Obwodzie przynoszą mu znaczące korzyści, takie jak aktywizacja gospodarki oraz modernizacja i rozbudowa infrastruktury, zwiększenie bezpieczeństwa energetycznego oraz wzrost liczby miejsc pracy. Widoczna jest zatem odwrotna tendencja w porównaniu z niezbyt udanymi działaniami z początków XXI w. Jednakże, należy ponownie podkreślić, że wszystkie decyzje dotyczące opisanych inwestycji, jak również szczegółów tych inwestycji podejmowane są w Moskwie, bez udziału regionalnych elit, które są całkowicie pomijane w procesach decyzyjnych.

Przeciwdziałanie tendencjom separatystycznym

Szczególną kwestią, którą należy poruszyć omawiając geopolityczne znaczenie Obwodu Kaliningradzkiego dla wewnętrznej polityki Federacji Rosyjskiej, są potencjalne nastroje separatystyczne na terytorium Obwodu, które w konsekwencji swojego wystąpienia mogłyby osłabić spójność państwa. Wyjątkowa wrażliwość, jaką Moskwa wykazuje wobec potencjalnej możliwości uniezależnienia się Kaliningradu, bierze się z obaw dotyczących ewentualnej utraty kontroli nad enklawą (Musiałowicz, op.cit. s. 88-89). Obawy te potęgowane są publikowanymi co jakiś czas wynikami badań opinii publicznej mieszkańców enklawy. Interesujące rezultaty dały przede wszystkim badania porównawcze przeprowadzane rokrocznie w latach 2001–2005, z których wynika co prawda, że w 2005 r. 44,4% mieszkańców Obwodu widziało swoją jednostkę administracyjną w obrębie Federacji Rosyjskiej, jednakże z zastrzeżeniem, że miałby być to podmiot posiadający prawa specjalnej strefy ekonomicznej. Co więcej, blisko 2/5 jego mieszkańców (36,4%) nie było zadowolonych z ówczesnego stanu rzeczy, a także widziało Obwód jako niepodległe państwo, lub republikę – a nie obwód – w składzie Federacji, region

w składzie innego państwa, czy też miało inne wyobrażenia lub na pytanie nie odpowiedziało. Najbardziej do myślenia dawały jednak procentowe wyniki dla odpowiedzi „obwód w składzie Federacji Rosyjskiej”, którą wskazało jedynie 19,2% respondentów (Sakson 2011, s. 165).

Wpływ na występowanie omawianego zagrożenia ma również geopolityczne położenie Obwodu, które gwarantuje enklawie największą styczność z Zachodem spośród wszystkich terytoriów Federacji. Jak zauważa P. Żurawski vel Grajewski (2011, s. 29), większość obywateli Rosji zamieszkująca terytorium Obwodu nigdy nie odwiedziła pozostałej części Federacji, mają oni natomiast zdecydowanie częstszy kontakt z zagranicą. Mieszkańcy Obwodu mogą z tego powodu dokonywać porównań warunków i poziomu życia w krajach UE z tymi, których doświadczają sami. Bardzo zauważalna różnica warunków życia i jego poziomu może zaowocować podważeniem pozycji Kremla w oczach mieszkańców Obwodu, a tym samym pojawieniem się tendencji dezintegracyjnych, a w konsekwencji również jawnie separatystycznych.

Militarna funkcja enklawy

Partykularnym czynnikiem kształtującym rolę Obwodu Kaliningradzkiego w rosyjskiej polityce zagranicznej jest jego potencjał militarny, choć podmiot ten tożsamą funkcję pełnił również przed rozpadem ZSRR, kiedy nie był jeszcze enklawą (Klin 2013, s. 103; Kotowicz 2012, s. 233). Dzięki jedynym na Morzu Bałtyckim niezamarzającym rosyjskim portom, na terytorium OK znajdują się siedziby głównych baz Floty Bałtyckiej Marynarki Wojennej Federacji Rosyjskiej. Oprócz nich, formacja ta dysponuje jedynie łatwymi do zablokowania portami usytuowanymi na rosyjskim fragmencie wybrzeża Zatoki Fińskiej, która z kolei zamarza w czasie zimy. Oceniając potencjał wojsk stacjonujących w Obwodzie należy uwzględnić liczne redukcje ilościowe, które zostały poczynione po rozpadzie ZSRR – zwracają na nie uwagę m.in. R. Roguski oraz P. Żurawski vel Grajewski (Roguski 2011, s. 92; Żurawski vel Grajewski 2011, s. 6-7).

Obwód Kaliningradzki wchodzi obecnie w skład Zachodniego Okręgu Wojskowego, który został utworzony we wrześniu 2010 na bazie struktur wchodzących wcześniej w skład Leningradzkiego Okręgu Wojskowego oraz Moskiewskiego Okręgu Wojskowego. W tamtym momencie na terytorium enklawy stacjonowało od 10 do 15 tys. żołnierzy. W Kaliningradzie znajdował się Sztab Floty Bałtyckiej Marynarki Wojennej, stacjonowała tam brygada artylerii, brygada pancerna, dywizja zmechanizowana, pułk artylerii przeciwpancernej, pułk artylerii raketowej oraz pułk łączności. W Bałtyjsku znajdowała się baza brygady piechoty morskiej, w Gorodkowie – pułku mostowo-pontonowego, w Gwardiejsku – pułku radiotechnicznych działań specjalnych, w Ładuszkynie i Primorsku – brygad artylerii raketowej,

wyposażonych w rakiety SS-12 i SS-2, w Mamonowie – brygady saperów; w Nowienskoje – dwóch pułków lotniczych, na wyposażeniu których znajdowały się śmigłowce Mi-24 i Mi-8, w Soldatowie – pułku walki radioelektronicznej, natomiast w Znamiensku – brygady artylerii raketowej (Kowalczewski, 2018, s. 104-115).

Dzięki modernizacji sprzętu wojskowego w Bałtyjsku stacjonowały również cztery brygady wyposażone w nowoczesne jednostki pływające. Inne modernizacje dotyczyły zestawów rakiet przeciwlotniczych i przeciwrakietowych S-300P, które od kwietnia 2012 r. zastępowane były systemem S-400 Triumf. To samo dotyczyło się czolągów T-72 stopniowo wymienianych na nowsze jednostki – T-90. W 2006 r. została podjęta decyzja dotycząca przebrożenia co najmniej dwóch dywizjonów raketowych i wyposażeniu ich w nowe rakiety Iskander, które najprawdopodobniej posiadają zdolność przenoszenia taktycznych głowic jądrowych na odległość bliską 500 km. Proces przeobrażania rozpoczął się w 2012 r. W celu poprawienia efektywności obrony przeciwrakietowej Rosji, w lipcu 2009 r. powołane do życia zostało Zjednoczone Dowództwo Strategiczne Obrony Powietrzno-Kosmicznej. Dzięki temu, w Obwodzie Kaliningradzkim – w pobliżu zmodernizowanego lotniska w Dunajewce pod Pionierskiem – wybudowana została nowa stacja radiolokacyjna Woroneż-DM, której zasięg wynosi ponad 6 tys. km. Głównym celem funkcjonowania stacji jest ostrzeżenie o startach rakiet balistycznych oraz przekazywanie do systemu kontroli danych informacji na temat poruszających się w strefie obserwacji obiektów w przestrzeni kosmicznej. Należy jednak zaznaczyć, że stacje tego typu – poza potrzebami czysto wojskowymi – można również wykorzystywać przy organizowaniu różnorodnych, międzynarodowych systemów zbiorowego bezpieczeństwa (Palmowski 2013, s. 237-239).

W ostatnich latach Kreml podsycił atmosferę zagrożenia, jaką rzekomo miały powodować państwa członkowskie NATO na terytorium Obwodu. Wykorzystały ją również do uzasadnienia zmian organizacyjnych we Flocie Bałtyckiej Marynarki Wojennej, którą rozpoczęły w kwietniu 2016 r. W tamtym okresie siły zbrojne stacjonujące wówczas w Obwodzie szacowano już na ok. 25 tys. żołnierzy. Należy również pamiętać, że sukcesywne dozbrajanie nadbałtyckiej enklawy miało znaczący wpływ na wzrost zdolności bojowych Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, a także na potencjalną możliwość ataków rosyjskich żołnierzy na terenie sąsiednich państw. Co więcej, rozmieszczenie nowych rodzajów systemów raketowych uczyniło z Obwodu niezwykle istotny instrument ewentualnego paraliżu działalności wojskowej na wschodniej flance NATO (Wiśniewska i inni 2016, s. 17-18).

Instrument nacisku i blokowania inicjatyw międzynarodowych

Zapoczątkowany wraz z przejściem władzy przez W. Putina, pragmatyczny i realistyczny nurt prowadzenia polityki, w istotny sposób zmienił

pozycję Obwodu Kaliningradzkiego w polityce zagranicznej Rosji (Łoś-Nowak 2012, s. 131). Podejście Kremla wobec nadbałtyckiej enklawy było jednak dualistyczne, ponieważ obok podejmowania prób polepszenia wizerunku Obwodu i działań na rzecz poprawienia wzajemnej współpracy z państwami regionu, wykorzystywano również enklawę jako swego rodzaju kartę przetargową w negocjacjach prowadzonych m.in. z UE oraz z NATO (Chelminiak 2010, s. 74; Kotowicz 2012, s. 233). Do sytuacji takich doszło kilka razy w pierwszej dekadzie XXI w., co ukazało jednocześnie istotne znaczenie strategiczne enklawy dla Rosji. Kwestia Obwodu Kaliningradzkiego była jedną z najważniejszych spornych spraw podczas unijnego rozszerzenia z 2004 r. Spór został rozpoczęty przez stronę rosyjską, która w okresie poprzedzającym akcesję Polski i innych krajów nadbałtyckich zaczęła w bardzo ostry sposób prezentować potencjalne negatywne konsekwencje rozszerzenia dla więzi Rosji z jej nadbałtycką enklawą w kontekście m.in. tranzytu ludności. Owocem rosyjskich działań były poważne tarcia między władzami Litwy i Polski a Federacją Rosyjską. Strona litewska w zdecydowany sposób odmawiała udzielenia zgody na rozwiązanie utrudniające jej dołączenie do strefy Schengen w przyszłości. Natomiast strona polska krytykowała w szczególności rosyjski pomysł eksterytorialnego korytarza przez polskie terytorium. Komisja Europejska (KE) została zmuszona do odegrania w tym sporze roli rozjemczej i pojednawczej pomiędzy stronami. Spór został zakończony wprowadzonym w życie w czerwcu 2003 r. kompromisem. Zakładał on tranzyt wyłącznie poprzez terytorium Litwy, który odbywać miał się na podstawie darmowych i łatwych do uzyskania zezwoleń, nazywanych dokumentami ułatwionego tranzytu (Bukowiecka 2012, s. 149-151; Menkiszak 2013, s. 30; Pelczyńska-Nałęcz 2010, s. 14-15).

Do podobnej sytuacji doszło, kiedy władze rosyjskie sprzeciwiły się planom budowy elementów tarczy antyrakietowej na terytorium Polski i Czech przez Stany Zjednoczone Ameryki. Kreml zagroził, iż w przypadku realizacji budowy, umieści w swojej enklawie baterie rakiet taktycznych średniego zasięgu *Iskander*, a także uruchomi stację radiolokacyjną, mającą na celu zakłócanie pracy amerykańskich baz wojskowych. W efekcie doszło do napięcia stosunków na linii Waszyngton - Moskwa oraz Rosja – Unia Europejska. Rozpoczęcie budowy tarczy antyrakietowej zostało wówczas przesunięte w czasie. Pomimo późniejszego rozpoczęcia prac, budowa omawianej tarczy antyrakietowej nie została ukończona do dziś (Klatka-Urbaniak 2010, s. 132; Sabat 2010, s. 125-126; Sakson 2011, s. 178, 181; Śmigieński 2013, s. 243).

Istotną kwestią, która w wymiarze geopolitycznym przez dwie ostatnie dekady determinowała rosyjską politykę zagraniczną prowadzoną z wykorzystaniem Obwodu Kaliningradzkiego był spór z Polską, który dotyczył dostępności szlaku wodnego Bałtyk-Cieśnina Piławska-Zalew Wiślany-Elbląg dla żeglugi międzynarodowej. Szlak ten jest niezwykle istotny dla postrzegania

portu w Elblągu jako portu pełnomorskiego, będącego potencjalną konkurencją dla rosyjskich portów w Bałtyjsku oraz Kaliningradzie. W latach 2006-2009 był on całkowicie zamknięty przez stronę rosyjską. FR łagodziła lub zaogniała tę kwestię, celem podtrzymywania sporu i wykorzystywania go jako narzędzia do ocieplania bądź ochładzania stosunków bilateralnych z Polską. Podtrzymywanie sporu było również korzystne dla interesów gospodarczych Obwodu. Otwarcie szlaku przeprowadzono w dwóch etapach. Pierwszy etap regulował warunki żeglugi statków państw trzecich, które poprzez Cieśninę Piławską płynęły do i z polskich portów leżących nad Zalewem Wiślanym. W efekcie drugiego nastąpiło, mające miejsce w 2009 r., otwarcie szlaku również dla polskich jednostek (Sakson 2011, s. 175-176). Jednakże, zdaniem P. Żurawskiego vel Grajewskiego otwarcie szlaku uznać można przede wszystkim za sukces strony rosyjskiej, ponieważ przesunęło ono wówczas w czasie polskie plany przekopania kanału przez Mierzęję Wiślaną, co zapewni Polsce gwarancję niezależności żeglugi do swych portów na Zalewie Wiślanym. W efekcie porozumienia polsko-rosyjskiego przekopanie kanału zostało odłożone do 2017 r. Dziś wiemy, że termin ten nie został dotrzymany, a realizację projektu przekopu dalej należy uznać za niepewną, pomimo ponawianych deklaracji. Co więcej, ówczesne porozumienie zawierało niekorzystne dla Polski zapisy, według których Rosja mogła bez przeszkód ponownie zablokować żeglugę na omawianym akwenie. W konsekwencji, porozumienie to dało Moskwie sposobność dalszego wykorzystywania żeglugi po Zalewie Wiślanym do nacisków politycznych na Polskę (Żurawski vel Grajewski 2011, s. 28).

Inną kwestią na którą należy zwrócić uwagę w kontekście geopolitycznej roli Kaliningradu jest wzmożona aktywność tajnych służb, która jest powiązana z rosnącą w ostatnich latach militaryzacją enklawy. Szczególną rolę odgrywają struktury Federalnej Służby Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej oraz Federalnej Służby Ochrony Federacji Rosyjskiej, które są odpowiedzialne zarówno za ochronę kontrwywiadowczą Obwodu, jak i odpowiednie kontrolowanie realizacji decyzji władz Federacji. W ostatnich latach Obwód Kaliningradzki też rolę bazy wypadowej dla wykonywania zadań wywiadowczych na terytorium Litwy i Polski (Wiśniewska i inni 2016, s. 18-19).

Uczestnictwo w programach pomocowych i inicjatywach integracyjnych

Pomimo występowania różnego rodzaju napięć Obwód Kaliningradzki stał się również miejscem współpracy Federacji Rosyjskiej i Unii Europejskiej, odpowiednim do tworzenia korzystnych powiązań, przede wszystkim w wymiarze gospodarczym. Relacje rosyjsko-unijne w kwestii funkcjonowania Obwodu napotykały jednak liczne problemy, wynikające przede wszystkim z braku spójnej wizji współpracy. Mimo to współpracę nawiązano już w latach 90. XX w., natomiast do jej istotnej intensyfikacji doszło po 2004 r., kiedy państwa

sąsiadujące z Obwodem stały się członkami Unii Europejskiej (Czarkowska 2013, s. 74-76; Legucka 2012, s. 226-228).

Jedną z pierwszych inicjatyw rosyjsko-unijnych była Średnioterminowa Strategia Rozwoju Relacji pomiędzy Federacją Rosyjską a Unią Europejską 2000-2010 z 1999 r., w której zawarto chęć ustanowienia Obwodu Kaliningradzkiego jako regionu pilotażowego dla rozwoju relacji między tymi podmiotami. W dokumencie zabrakło jednak sprecyzowania, na czym ów pilotaż miałby polegać. Co więcej, władze rosyjskie na początku XXI w., w trakcie rozmów akcesyjnych do UE państw sąsiadujących z Obwodem, często podkreślały wspomniane już wyżej problemy tranzytowe (Żurawski vel Grajewski 2011, s. 26).

W XXI w. federalne i lokalne władze w Obwodzie Kaliningradzkim korzystały z unijnej pomocy w ramach współpracy transgranicznej z państwami wchodzącymi w skład UE. Pomoc ta polegała na wspieraniu rozwoju regionalnego i procesów integracyjnych, celem przeciwdziałania tworzeniu się jakichkolwiek podziałów, a także rozwijaniu partnerskich stosunków. Zgodnie ze stanowiskiem Unii, odpowiedzialność za rozwój społeczny i ekonomiczny Obwodu ponosi Moskwa (Sakson 2011, s. 423), jednakże UE wspierała Federację Rosyjską za pośrednictwem takich programów, jak TACIS (do 2006 r.) i INTERREG, a także pomniejszych inicjatyw (szerzej: Falkowski 2004, s. 126-130). Oprócz tego, Obwód Kaliningradzki uczestniczy w pięciu tzw. Euroregionach: „Bałtyk” (z regionami Litwy, Danii, Szwecji, Łotwy i Polski), „Łyna-Ława” (z powiatami województwa warmińsko-mazurskiego), „Niemen” (z regionami Litwy, Białorusi i Polski), „Saule” (z regionami Litwy, Łotwy i Szwecji, oraz „Szeszupa” (z samorządami z Litwy i Polski) (Fedorov, Korneevets, Zverev 2011: s. 50; szerzej: Kotowicz 2012: s. 312-314).

Istotnym elementem polityki zagranicznej Rosji był przygraniczny ruch bezwizowy, nazywany także małym ruchem granicznym. Ustanowienie bezwizowego tranzytu między Obwodem Kaliningradzkim a pozostałym terytorium Federacji, ułatwienie tranzytu na terytorium Białorusi oraz ustanowienie małego ruchu granicznego od wielu lat było istotnym elementem strategii Rosji wobec jej nadbałtyckiej enklawy (Ćwiek-Karpowicz 2013, s. 62; Żurawski vel Grajewski 2011, s. 29). Ostatni cel udało się zrealizować pod koniec 2011 r., kiedy to w Moskwie doszło do podpisania *Umowy między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o zasadach małego ruchu granicznego*, który został wprowadzony w życie w połowie 2012 r. Zgodnie z *Umową...*, mieszkańcy Obwodu oraz znacznej części województwa pomorskiego i województwa warmińsko-mazurskiego mogli przekraczać granicę polsko-rosyjską bez wymogu posiadania wizy, a jedynie na podstawie ważnego paszportu (dokumentu podróży) oraz specjalnego zezwolenia (Subocz, Sternicka-Kowalska 2015, s. 54). Jednakże, latem 2016 r. strona polska zawiesiła mały ruch graniczny z Obwodem Kaliningradzkim, swoją decyzję argumentując

względami bezpieczeństwa związanymi z organizacją szczytu NATO w Warszawie oraz Światowych Dni Młodzieży w Krakowie, które odbywały się w lipcu 2016 r.

*

Znaczenie Obwodu Kaliningradzkiego dla władz Federacji Rosyjskiej jest konsekwencją położenia geograficznego tego terytorium. Ponieważ jest to enklawa otoczona państwami reprezentującymi cywilizację zachodnią, Rosja nie może pozwolić na żadną formę autonomii i niezależności. Ponieważ mieszkańcy Obwodu znają sytuację społeczno-gospodarczą w sąsiednich państwach, rząd rosyjski musi ponosić znaczne koszty związane z koniecznością wyrównywania dysproporcji rozwojowych spowodowanych zapóźnieniem gospodarczym enklawy. Słabnący potencjał gospodarczy Rosji przy jej rosnącej sile militarnej spowoduje, że porównanie Obwodu Kaliningradzkiego do „rosyjskiego niezatapialnego lotniskowca” staje się coraz bardziej uzasadnione. Przyszłość geopolityczna tego obszaru nie jest jasna z uwagi na przynależność do zantagonizowanej z Zachodem Federacji Rosyjskiej, a z drugiej strony na naturalne ciężenie do Zachodu, do którego okręg królewiecki przez wieki należał.

Literatura

- Affek, J., 2014, *Potencjał militarny Rosji w Obwodzie Kaliningradzkim a możliwości wpływu tego państwa na sytuację geopolityczną w regionie*, Przegląd Geopolityczny, 8, s. 187-200.
- Arutunyan, A., 2013, *Car Putin. Feudalizm, korupcja i Bóg w państwie patrymonialnym*, tłum. J. Lang, Poznań.
- Bukowiecka, H., 2012, *Polityka Federacji Rosyjskiej w regionie Morza Bałtyckiego*, Toruń.
- Chelminiak, M., 2009, *Obwód Kaliningradzki FR w Europie. Rosyjska enklawa w nowym międzynarodowym ładzie politycznym*, Toruń.
- Chelminiak, M., 2010, *Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej w rosyjskich koncepcjach geopolitycznych*, Przegląd Geopolityczny, nr 2, s. 65-75.
- Chyla, K., 2014, *Koncepcja Trójkąta Kaliningradzkiego a bezpieczeństwo Polski w Europie Środkowo-Wschodniej*, Przegląd Geopolityczny, 8, s. 201-212.
- Czajowski, A., 2012, *Opozycja polityczna w mentalności rosyjskiej*, [w:] A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski (red.), *Na gruzach imperium... W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, Łódź, s. 301-327.
- Czarkowska, E., 2013, *Rosja w procesach transgranicznych*, [w:] S. Bieleń (red.), *Rosja w procesach globalizacji*, Warszawa, s. 67-89.

- Ćwiek-Karpowicz, J., 2013, *Rosja wobec procesu integracji europejskiej*, [w:] S. Bieliń (red.), *Rosja w procesach globalizacji*, Warszawa, s. 57-66.
- Falkowski, K., 2004, *Polska i obwód kaliningradzki wewnątrz szerszej Europy. Polski punkt widzenia*, [w:] E. Teichmann (red.), *Szersza Europa i nowa polityka sąsiedzka Unii Europejskiej. Wybrane zagadnienia stosunków Polski i państw nadbałtyckich z Rosją i Białorusią*, Warszawa, s. 103-132.
- Fedorov, G., Korneevets, V., 2011, *The Kaliningrad region in the Russian-European cooperation in the Baltic Sea Region*, Coastal Regions, No. 17.
- Fedorov, G., Korneevets, V., Zverev, Y., 2011, *Kaliningrad Oblast of Russia in the transborder region of South-Eastern Baltic*, Coastal Regions, No. 19.
- Gardocki, S., 2009, *Instytucja prezydenta w polityce Federacji Rosyjskiej*, Toruń.
- Jagusiak, B., 2011, *Systemy polityczne państw sąsiedzkich Polski*, Warszawa.
- Klatka-Urbaniak, K., 2010, *Polska: przedmiot czy podmiot w amerykańsko-rosyjskiej rozgrywce wokół tarczy antyrakietowej?*, [w:] L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.), *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, Kraków, s. 129-148.
- Klin, T., 2013, *Geopolityka w okresie II wojny światowej*, [w:] A. Dybczyński (red.), *Geopolityka*, Warszawa, s. 89-135.
- Kotowicz, W., 2012, *Życie polityczne Obwodu Kaliningradzkiego Federacji Rosyjskiej. Stymulatory endogeniczne i egzogeniczne*, Toruń.
- Kowalczewski, J., 2018, *Znaczenie polityczno-militarne Przesmyku Suwalskiego*, *Przegląd Geopolityczny*, 25, s. 104-115.
- Legucka, A., 2012, *Obwód kaliningradzki w relacjach Unii Europejskiej z Rosją*, [w:] B. Piskorska (red.), *Unia Europejska i Rosja. W kierunku nowego otwarcia*, Lublin, s. 223-244.
- Łoś-Nowak, T., 2009, *Federacja Rosyjska i ład międzynarodowy*, [w:] A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski (red.), *Na gruzach imperium... W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, Łódź, s. 91-132.
- Menkiszak, M., 2013, *Wielka Europa. Putinowska wizja (dez)integracji europejskiej*, Prace OSW, nr 46, Warszawa.
- Musiałowicz, B., 2006, *Kaliningrad – pilot rosyjskiej polityki wobec UE?*, *Bezpieczeństwo Narodowe*, nr 2, s. 78-94.
- Nadskakula, O., 2012, *Demokracja po rosyjsku – o kierunkach procesu demokratyzacji Rosji*, [w:] A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, M. Słowikowski (red.), *Na gruzach imperium. Demokratyczna modernizacja w państwach regionu Europy Środkowej i Wschodniej*, Toruń, s. 305-317.
- Palmowski, T., 2013, *Kaliningrad – szansa czy zagrożenie dla Europy Bałtyckiej? Monografia społeczno-gospodarcza*, Bernardinum, Gdańsk-Pelplin.
- Palmowski, T., Vaitekūnas, S. (eds.), 2009, *The problems of development and international cooperation in the region of the Southern Baltic*, Bernardinum, Gdynia-Pelplin.

- Pelczyńska-Nałęcz, K., 2010, *Dokąd sięgają granice Zachodu? Rosyjsko-polskie konflikty strategiczne 1990-2010 = How far do the borders of the West extend? Russian/Polish strategic conflicts in the period 1990-2010*, Raport OSW, marzec, Warszawa.
- Potulski, J., 2012a, „Azjatycka demokracja” – ewolucja systemów politycznych na obszarze byłego ZSRR, [w:] A. Stępień-Kuczyńska, M. Słowikowski (red.), *Na gruzach imperium... W stronę nowego ładu międzynarodowego i społeczno-politycznego w regionie Europy Środkowej i Wschodniej*, Łódź, s. 279-300.
- Potulski, J., 2012b, *Administracyjno-polityczna reforma systemu federalnego Rosji – w poszukiwaniu optymalnego modelu federacji*, [w:] A. Stępień-Kuczyńska, M. Potz, M. Słowikowski (red.), *Na gruzach imperium. Demokratyczna modernizacja w państwach regionu Europy Środkowej i Wschodniej*, Łódź, s. 337-350.
- Rogoża, J., 2011, *W cieniu Putina. Prezydentura Dmitrija Miedwiediewa*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2011.
- Rogoża, J., 2014, *Federacja bez federalizmu. Stosunki Moskwa – Regiony*, Prace OSW, nr 49.
- Rogoża, J., Wierzbowska-Miazga, A., Wiśniewska, I., 2012, *Wyspa na umięzi. Kaliningrad między Moskwą a UE*, Prace OSW, Nr 41.
- Roguski, R., 2011, *Sytuacje sporne pomiędzy Federacją Rosyjską a krajami Europy Środkowo-Wschodniej na przełomie XX i XXI wieku. Wybrane przykłady*, [w:] M. Kubiak, M. Minkina (red.), *Wojna o pokój. Współczesna rywalizacja, spory, konflikty i wojny*, Siedlce, s. 91-103.
- Sabat, M., 2010, *Stosunki polsko-rosyjskie. Rozbieżności interesów strategicznych*, [w:] L. Zyblikiewicz, M. Czajkowski, P. Bajor (red.), *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej. Wybrane aspekty stosunków z Polską, Ukrainą i Białorusią*, Kraków, s. 117-128.
- Sakson, A., 2011, *Geostrategiczne aspekty „problemu kalingradzkiego”*, Przegląd Strategiczny, nr 2, s. 161-184.
- Subocz, E., Sternicka-Kowalska, M., 2015, *Korzyści i koszty funkcjonowania umowy o małym ruchu granicznym z Rosją w opiniach mieszkańców terenu przygranicznego*, *Opuscula Sociologica*, nr 2 (12), s. 53-65.
- Śmigielski, R., 2013, *Rosja wobec zbrojeń i rozbrojenia*, [w:] S. Bielen (red.), *Rosja w procesach globalizacji*, Warszawa, s. 239-265.
- Urbański, M., 2015, *Ostatnia doktryna wojenna Federacji Rosyjskiej – dawny Związek Radziecki w nowej odsłonie?*, Przegląd Geopolityczny, 13, s. 19-38.
- Wasiuta, O., 2017, „Russki mir” jako narzędzie imperialnej polityki Kremla, Przegląd Geopolityczny, 21, s. 67-87.
- Wierzbicki, A., 2011, *Rosja. Etniczność i polityka*, Warszawa.
- Wiśniewska, I., i inni, 2016, *Kaliningrad Oblast 2016. The society, economy and army*, OSW Report, December, Warsaw.

Wojcieszak, Ł., 2010, *Obwód Kaliningradzki w relacjach Unia Europejska – Rosja (1992-2005)*, Bielsko-Biała.

Żurawski vel Grajewski, P., 2011, *Strategia Federacji Rosyjskiej wobec państw basenu Morza Bałtyckiego*, Analizy Natolińskie, nr 4(52).

The Kaliningrad District in the internal policy of the Russian Federation

The aim of the article is to indicate the geopolitical factors affecting the internal policy of the Russian Federation towards the Kaliningrad District. Its subsequent parts are devoted to the following issues: 1) the specificity of the geographical location; 2) the attitude of the authorities of the Russian Federation towards the Kaliningrad District and relations between the authorities of both entities; 3). analysis of relations between the Russian Federation and the Kaliningrad District in the geo-economic dimension; 4) possibilities of separatist tendencies in the territory of Kaliningrad region; 5) military function of the District; 6) the role of the Kaliningrad District as an instrument of pressure and blocking international initiatives by the Russian Federation, and 7). conditions of participation of the Kaliningrad District in aid programs and integration initiatives in the Baltic Sea region.

Key words: geopolitics, Kaliningrad District, Russian Federation, domestic policy.